

Lluís M. de Puig

ELS SETGES DE GIRONA 1808-1809

Estem commemorant el 200 aniversari del fet històric més espectacular i transcendent de la història de Girona. Van ser uns esdeveniments transcendents perquè van constituir una gran tragèdia per a la ciutat, amb milers de morts, una destrucció urbana tremenda i una frenada de la demografia, de l'economia i la vida comercial gironina que retardà l'evolució normal de la ciutat més de cinquanta anys. Va ser també una resistència fenomenal a l'invasor, sens dubte amb heroisme provat, però Girona en pagà un preu altíssim.

Aquell episodi ha passat a ser per Girona un referent històric ineludible durant les darreres dues centúries i ha batejat i marcat la ciutat en l'imaginari col·lectiu. Girona ha esdevingut la ciutat dels setges i els noms dels seus protagonistes són els dels nostres carrers, els monuments en fan al·lusió permanent, per no parlar de la literatura que s'hi ha projectat. Probablement és el moment de la història de Girona més relatat pels historiadors. Però el que sobretot hem tingut és una interpretació dels fets que ha dominat durant més d'un segle i mig i que no és objectiva, no és històrica. Una mena de cant de gesta, una visió heroïcista, patriòtera i militarista, i una interpretació unidireccional que contrasta amb la varietat dels fets a Girona i amb la complexitat de la conducta humana en general.

Fa uns anys estem sortint d'aquelles coordenades interpretatives que compartien els testimonis Cúndaro o Minalli amb els historiadors Girbal o Grahit de la generació de la *Revista de Girona*, aquests seguits bàsicament per Rodríguez Grahit o Pla i Cargol. El primer que va intuir que aquella interpretació era abusiva va ser Carles Rahola i va aportar noves dades. Després Vicens i Vives i Santiago Sobrequés

avançaren una nova visió, que hem tractat de seguir molts altres. La commemoració del bicentenari és un bon moment per a tornar la dignitat històrica a aquells esdeveniments mitificats i tantes vegades manipulats.

Girona, 1808

Girona fou víctima d'un enfrontament que era completament extern, de dimensió espanyola i europea. L'aventura de Napoleó per dominar el continent i les coalicions internacionals a favor i en contra, el portaren a interessar-se per l'ocupació de la Península Ibèrica. Per adobar-ho, les decisions napoleòniques arribaven (i no pas per casualitat) en el moment de la crisi política a Espanya amb l'ensulsiada del godoyisme, el caos dinàstic entre Carles IV i el príncep Ferran, i l'inici de la crisi de l'antic règim. Tot plegat va fer que la petita i tranquil·la Girona es trobés immersa en una guerra que li arribà de sobte i l'obligà a un dels més grans sacrificis de la seva història. Com és conegut, tot es gestà en el procés d'elaboració del Tractat de Fontainebleau (27 d'octubre de 1807) pel qual França i Espanya conqueririen militarment Portugal i se'l repartirien. Des de la Cort es van donar les instruccions per tal que no solament es permetés el pas de les divisions napoleòniques, sinó que també se les ajudés, com a bons aliats.

L'arribada a Girona de les primeres tropes napoleòniques es produí el dia 10 de febrer de 1808, amb una divisió comandada pel generals Duhesme i Lechi. Van ser rebuts com a amics i convidats a taula pel general governador mili-

tar de Girona, Joaquín de Mendoza, que tenia instruccions de confraternitzar amb aquelles forces. L'endemà tot el contingent va marxar cap a Barcelona per a la qual cosa se'ls va facilitar queviures i carros. I així es repetí les setmanes i mesos següents. Els francesos van considerar que la ciutat, per l'estat en què es trobaven les seves muralles i l'armament de què disposava, no tenia la més mínima capacitat de defensa. Fins al punt que van passar de llarg i no van deixar cap guarnició ni vigilància militar.

Però la gran quantitat de tropa que entrava i les seves exigències materials van esverar immediatament la gent. Les onades de soldats no paraven, l'esforç econòmic de l'erari públic i els particulars era enorme i a mesura que passaven els dies la situació es feia insuportable i sense explicació plausible. El poble no entenia res i cada cop era més contrari a seguir obeint les autoritats.

Eren conegudes amb el natural retard les notícies del que va passar a Madrid en aquelles dates: la caiguda de Godoy, l'abdicació de Carles IV i la proclamació de Ferran VII. Foren molt ben rebudes també a Catalunya i Girona, on dominava el miratge d'un príncep Ferran regenerador i salvador.

Llavors es va conèixer l'ocupació de la ciutadella barcelonina i del castell de Montjuïc a força de truculències i amb l'aquiescència final del capità general espanyol Ezpeleta, que complia ordres de les *altures*. A desgrat, el general que comandava el castell, un tal Mariano Álvarez de Castro, hagué de lliurar la fortalesa, segons sembla molt a contracor.

Els esdeveniments posteriors, amb les notícies dels fets sanguinaris del 2 de maig a la capital d'Espanya i la inter-

venció personal de Napoleó amb la crida de Carles IV, Godoy i Ferran VII a Baiona (i l'acceptació d'aquests) van fer comprendre a tots l'evidència que la corona estava en mans dels francesos i que hi havia un evident buit de poder.

A poc a poc, al llarg d'aquell mes de maig arribaven a Girona les noves de l'aixecament d'Astúries, Cartagena, València, Saragossa, Cadis i moltes altres poblacions, entre elles, de Catalunya a començament de juny, com Manresa, Cervera, Igualada, Lleida i Vic. La guerra havia començat.

L'alçament a Girona

Com arreu, a Girona es començà a pensar en la insurrecció. Afirmava el general Mendoza en un comunicat al capità general de Catalunya que *“se alborotan a menudo sus habitantes y el desorden y la confusión reinan a menudo en Girona”*. Però el governador de Girona continuava publicant pasquins amenaçadors contra els qui no seguien les seves ordres d'ajudar els francesos.

Per la seva banda, els napoleònides conscients d'aquell estat d'ànim col·lectiu consideraren que si anaven maldades la plaça de Girona podia ser decisiva per mantenir lliure el corredor de Barcelona a la frontera. De cop, s'adonaren que la ciutat dels rius podia esdevenir una fortalesa considerable si es feien les reparacions i adequacions necessàries. Llavors un oficial francès, el capità Schweisguth, es presentà a Girona per conèixer de prop la situació i particularment per oferir ajut al general Mendoza, el fidel aliat, en el cas que hi hagués revolta. Actuaven com a socis de la corona i del govern.

A la ciutat, la inquietud creixia amb les notícies que arribaven i perquè les autoritats no feien res. Creixia la desconfiança envers l'oligarquia local. Havien amenaçat de mort el noble Francesc de Delàs, elegit diputat per a representar Girona a les Corts de Baiona. La gent no podia suportar més el que passava; a la pràctica, una mena de submissió i esclavatge tolerat i abonat pel poder central i local. Els ciutadans, dirà el memorialista Cúndaro “*no sabían cómo soltar o romper los diques que no les dejaban desahogar con libertad sus nobles sentimientos*”. Però és que “els diques” eren les autoritats; el general Mendoza i el capità general de Catalunya.

El dia 5 de juny es va produir l'aixecament de Girona. Davant de tot, els gremis, molt influïts pel clergat baix, encapçalats per Josep Jonama, cordoner; Francesc Serra, guarnicer; Josep Roig, ceramista, i Narcís Rovira, fuster. Dirigits pel lletrat Josep Matas, van demanar al síndic procurador Ignasi Andreu Sans que es convoqués l'Ajuntament per donar compte als pares de la ciutat de la voluntat d'alçar-se i preparar la defensa de la plaça davant qualsevol temptativa d'ocupació.

S'acordà una sessió a la tarda, participada per l'Ajuntament en ple, el governador, el bisbe, els canonges de la catedral i de Sant Feliu, comissionats de les parròquies, prelats dels convents, el cos de la noblesa, els caps de la guarnició i les principals personalitats de gremis i col·legis. S'obrí una discussió en la qual, segons els cronistes, mentre els més agosarats demanaven armes, “*no faltaron algunos de aquel respetable congreso que por motivos arreglados según su modo de pensar a las leyes de la humana prudencia se*

opusieron a hacer la guerra y a tomar las armas para defenderse". No tothom ho veia clar i hi havia gent que pensava en les conseqüències d'una presa de posició tan radical. La discussió va ser viva i no hi hagué la unanimitat que tantes vegades s'ha donat per establerta. Però, la urgència i la pressió popular feren la resta: "*así no faltaron en la Junta General de Gerona sujetos de sobresalientes luces, de maduro juicio y sólida reflexión que apoyaron con su parecer y voto la heroica resolución del pueblo geronés*", ens dirà el cronista pare Cúndaro, òbviament partidari de l'aixecament.

Girona no era una ciutat ocupada. En aixecar-se els gironins no hi havia cap contingent de tropa francesa. Per tant, l'actuació del poble anava adreçada fonamentalment a l'autoritat de l'Estat, fonamentalment al general governador militar i al capità general de Catalunya, que imposaven l'acceptació de la presència francesa i les seves humiliacions. Les coses eren tan evidents que fins i tot no es pogué evitar el desbordament i els aldarulls que es van produir en conèixer la declaració. El cronista es veurà obligat a reconèixer que els més excitats "*no supieron contenerse [...] en los límites de la moderación debida*", manera eufemística i edulcorada de descriure que hi hagué comportaments exaltats i violents.

Va aparèixer la ira contra els responsables d'aquella situació. L'excitació popular arborada va intentar matar diversos oficials francesos i el capità Schweisgust, a qui van salvar i ajudar a refugiar-se al castell de Montjuïc. En el seu enfurismament, els més exaltats amenaçaren de mort també el general Mendoza, al capdavall considerat un col·laboracionista, i al seu secretari Jaume Fàbrega, en moments de

gran tensió. La sublevació comportà la destitució immediata del general, principal responsable de la política de bon acolliment dels imperials. Va ser substituït pel tinent de rei Julián de Bolívar, com a governador interí.

És rellevant que Mendoza era la màxima autoritat de la plaça, i contra ell es varen alçar els gironins. Aquest acte rebel, històricament tan significatiu, ha estat sovint amagat sota la narració de l'aixecament patriòtic, però aquells fets tenien una càrrega de rebel·lia evident i no eren simplement un aixecament contra els de fora. La pròpia Junta de Girona explicava a la Junta Superior de Catalunya, el 15 de març de 1809, que “*es seguro que si el pueblo no hubiera salido de sus quicios [...] a no haber quitado del medio a los que tenían el mando, se hubiera perdido todo*”. És a dir, eren ben conscients que van insurreccionar-se.

D'altra banda, no es pot negar tampoc que al costat d'aquell element transgressor hi havia no pocs elements ideològics clarament conservadors: la revolta de Girona era de caràcter més aviat reaccionari amb un fanatisme religiós molt acusat, una submissió plena a l'absolutisme i al vell ordre, i una fascinació total per Ferran, o sigui, una voluntat obertament antirevolucionària.

Preparar la defensa

Els revoltats sabien que la seva decisió comportaria immediatament que els francesos intentessin ocupar i controlar Girona. Efectivament, el general Duhesme en assabentar-se de l'aixecament de Girona parà esment en els inconve-

nients que podrien suposar les dificultats de comunicació amb França i va decidir controlar la ciutat.

Per la seva banda, a Girona es va constituir una Junta de Defensa subdividida en tres, la Junta Governativa, la Junta Militar i la Junta Econòmica, encarregades de preparar i administrar la defensa de Girona. Aquesta Junta va impulsar la incorporació de les poblacions veïnes amb les quals es formaren companyies de voluntaris i sometents. Tota la ciutat actuà febrosament en funció d'habilitar Girona per fer front al que sens dubte els esperava: defensar-se davant d'un exèrcit experimentat i poderós. El que era més important era l'organització de les forces, tan escasses. Al costat de la guarnició de 300 soldats del Regiment Ultònia es crearen companyies de miquelets amb un total de 1.500 homes. Es creà l'esquadró de cavalleria de Sant Narcís. S'armà a tots els veïns amb fusells, escopetes i tota mena d'armament. Vingueren artillers de Roses y mariners de Sant Feliu de Guíxols que coneixien el maneig dels canons.

Duhesme arribà a Girona el dia 20 de juny amb 5.000 homes, disposat a sotmetre ràpidament la ciutat i deixar el camí cap a França sense obstacles. El mateix 20 de juny, Duhesme envià un oficial oferint capitulació; fou fet presoner i es va donar al general francès una resposta negativa.

Començà aleshores l'atac, però va ser refusat per la guarnició gironina i va ocasionar pèrdues considerables a l'enemic. Aquesta resposta decidida demostrava una clara voluntat de resistència. Duhesme decidí atacar per sorpresa, de nit, a fi de resoldre ràpidament l'afer. Però malgrat la força de les columnes franceses, la fortalesa i disciplina dels

gironins aconseguiren resistir i castigar l'atacant amb un gran nombre de baixes.

L'endemà, Duhesme va demanar parlamentar de nou. No sabrem mai si s'hauria arribat a una rendició o a un rebuig que hagués provocat encara més la ira del general francès ja que quan arribaren els comissionats gironins al punt de reunió a Santa Eugènia, no van trobar-hi ni rastre de les seves tropes. Duhesme se n'havia entornat a Barcelona precipitadament, vençut i amb un cost de prop de 300 morts i trenta-dos carros de ferits segons Gebhardt, per una desena de morts i 27 ferits dels gironins.

Sant Narcís Generalíssim

La retirada dels francesos el dia 21, va suposar un gran respir per als gironins i una profunda sensació de victòria. Malgrat que la resistència fou obra de les actuacions ordenades i valeroses dels defensors i particularment dels soldats de la guarnició, l'alegria general donà pas a una eufòria de caire transcendent, alimentada per elements del clergat, establiment que tendia a considerar que els gironins tots sols no haurien pogut mai repel·lir els atacs dels francesos sense la protecció directe de sant Narcís amb què van poder comptar. Es veu que el sant donà senyals aparentment inequívocues, i segons testimonis, des del seu propi sepulcre, ens diuen els cronistes, *“amb un extraordinari resplendor que en la memorable nit en la qual corregué la Plaça tant de perill, que observaren amb admiració, en la capella del sant tota la comunitat de monges caputxines, que viuen al cos-*

ta i que ignoraven la causa”. Amb aquestes evidències i d’altres més que van ser aportades (va aixecar el braç, per exemple), que l’historiador no té cap possibilitat de considerar com a certes, ans al contrari, va prosperar la convicció de l’ajut sobrenatural del patró de la ciutat.

La qüestió és que, es nomenà sant Narcís Generalíssim i en una cerimònia de gran solemnitat celebrada el 3 de juliol a l’església de Sant Feliu, on suposadament hi reposaven les restes del patró de la ciutat, amb tota la magnificència possible en aquella hora, es dipositaren les insígnies i emblemes del comandament suprem (espasa, bastó i faixa) al sepulcre del sant. Una mena d’acte militar i religiós que era l’expressió de l’advocació de la ciutat al seu patró. Josep Clara ha explicat recentment el cas històric de la llegenda de Sant Narcís, que amb mosques o sense ha aparegut en moments crucials de la història de Girona per exercir el miracle corresponent. Però com que els prodigis celestials pertanyen al món de la taumatúrgia i no pas de la història, ho deixarem estar. En tot cas, l’estat emocional dels gironins aquell 1808, sotmès a la tensió extrema del moment, devia fer plausible que certs elements miraculosos molt propers a l’espiritualitat primària i simple del poble fossin més acceptables que en una altra circumstància més serena i racional.

Els més interessats en donar aquest caire transcendent a la lluita eren els membres del clergat regular. Napoleó havia posat fi als ordes religiosos i els havia confiscat el patrimoni. Als frares els hi anava tot.

En tot cas, els gironins van posar-se a treballar frenèticament per millorar les condicions militars de la ciutat.

Davant la possibilitat de nous atacs i de més envergadura, calia esforçar-se molt en augmentar la capacitat de defensa. Així, es posaren a treballar de valent i amb ajudes exteriors es millorà sensiblement la condició de plaça forta. Hi hagué reforçament de murs i forts amb peces d'artilleria muntades que arribaven al centenar. Augmentà la tropa en 2.500 homes. Gràcies a l'impuls de revolta en els pobles del Corregiment s'aixecà una lleva que va fer créixer els efectius de la ciutat també augmentats per un contingent de 1.300 homes aportats pel marquès de Palacio, nou capità general de Catalunya.

Es va instal·lar més artilleria, els paletes reparaven la muralla, els fusters utilitzaven els socs per a parapetar, cobrir i fer plataformes per als canons; es fabricaven cartutxos, mistos i bales a l'edifici de l'Hospici. Monges i dones de totes les classes cosien sacs de terra i feien amb els draps vells el que es demanava. La ciutat entera cooperava en els treballs més pesats. Fou llavors, en aquells preparatius de la defensa, que foren tallats els boscos d'arbres blancs que hi havia fora muralla, les primeres deveses, per impedir que s'hi apostés l'enemic.

Primer assetjament, segon fracàs imperial

A mitjan juliol de 1808, Duhesme altre cop organitzà una gran columna de 6.000 homes i tots els transports que va trobar per establir l'assetjament, ara sí, definitiu per fer caure Girona. Va apropar-se a les muralles de la ciutat el dia 22 de juliol, amb la incorporació de les forces del general Rei-

lle, 4.000 homes més. Duhesme formalitzà el setge a precari ja que encara eren insuficients aquells prop de 10.000 homes per un veritable bloqueig de tot el perímetre defensiu de Girona. Començaren els bombardeigs i els atacs. Malgrat l'ocupació d'alguns reductes, el general intrús no aconseguí res més. Els atacs i els canoneigs se succeïen, però els francesos no progressaven significativament.

Llavors aparegué publicat a la ciutat el famós *Diario de Gerona*, redactat per dos canonges, que constituïria un element important per mantenir la moral resistent fins al 10 de desembre de 1809.

Els assetjants eren continuadament atacats pel sud, pel nord, per migdia, per les bandes de Clarós, de Milans i sobretot pel propi exèrcit de la ciutat que feia sortides per foragitar l'enemic que s'acostava massa i per destorbar la instal·lació de les seves bateries. Això va produir un desgast continuat als assetjadors. Feia una calor enorme i aparegueren les febres entre els francesos.

Duhesme va voler donar el cop ràpid i definitiu, el 12 d'agost. Va enviar una proposta de capitulació en la qual amenaçava “*arruinar e incendiar la ciutat y pasar a cuchillo la guarnición*”. Malgrat que el napoleònic era ben capaç de complir aquella amenaça, la Junta de Girona li contestà breument i ferma que la ciutat “*se decidió por la justa causa [...] y seguirá constante en su primera resolución en el concepto de que no le faltan medios para defenderse*”. Llavors s'inicià un fort bombardeig sobre la ciutat i especialment sobre el castell de Montjuïc, des de Santa Eugènia, Palau i al peu del puig d'en Roca. Fou un canoneig terrible que no parà en dos dies, durant el qual la ciu-

tat va rebre més de 600 bombes i 1.000 granades, moltes incendiàries. Amb aquest foc, els assetjants obriren una important bretxa a Montjuïc, objectiu principal dels francesos ja que si queia el castell, suposaria la fi de la resistència de la ciutat. El dia 15 al matí, la situació del castell de Montjuïc ja era crítica i l'assalt massiu dels francesos era imminent.

Però la Junta Superior de Catalunya havia decidit ajudar Girona amb reforços i, si era possible, intentar fer aixecar el setge. Seguint aquelles instruccions i complint ordres directes del capità general de Catalunya, una tropa important dirigida pel brigadier Compte de Caldagués, va atacar per sorpresa junt amb les partides de Milans, Clarós i Baget i els sometents de Banyoles i Rocacorba. La batalla va ser dura i s'allargà fins a la nit. La decisió dels defensors de Girona que van sortir i l'eficàcia de les tropes i els guerrillers sorprengué una vegada més als napoleònides, que van calcular que eren atacats per forces molt més nombroses. Van escapar a la desbandada i abandonaren el setge a corre-cuita la nit del 16 al 17 d'agost. Amb la precipitació de la fugida van deixar una gran part de l'armament en el lloc, especialment peces grosses d'artilleria.

Desastre complet per als francesos, encara que tal com van anar les coses als gironins "*la fortuna els fos propicia*" segons l'historiador militar F. Ahumada. La ciutat, com és lògic, rebé triomfalment les forces de Caldagués i celebrà solemnes funcions religioses, representacions oficials en acció de gràcies i pregàries fúnebres per als morts.

A la vetlla del gran assetjament

El novembre de 1808, el general Gouvion Saint-Cyr havia agafat el comandament de l'exèrcit francès de Catalunya en substitució del fracassat Duhesme, tot plegat uns 20.000 homes més.

Girona, mentrestant, havia continuat amb el reforçament de la plaça. Arribà més armament i se'n fabricà de nou com ara "*cartuchos de canilla y lienzo y papel, tres millones de cartuchos de fusil y un crecido número de fuegos artificiales de todas clases...*", es van reparar els forts i les muralles, s'aprofundiren els fossars i es van reforçar els baluards i fortins exteriors, i es van desempedrar els carrers i les places principals per evitar els estralls dels bombardeigs. S'habilitaren els convents com a hospitals i reserva de queviures, es van preveure dipòsits d'aigua i forns. Es reparà el castell de Montjuïc i es van dotar de peces de defensa totes les torres i baluards. S'engrandiren els magatzems de pólvora i especialment augmentà la guarnició que passà a comptar amb 5.723 soldats.

El general Álvarez de Castro es trobava a la ciutat resguardant-se de les tropes de Saint-Cyr, en el moment en què el capità general de Catalunya donà l'ordre que es quedés a Girona, el va promoure a mariscal de camp i va afegir a les seves responsabilitats les de governador de la ciutat. Álvarez era un home dur i orgullós, amb una concepció de les coses que quedà reflectida immediatament el dia 1 d'abril en què publicà un famós ban en el qual proclamava que "*impongo pena de muerte ejecutada inmediatamente a cualquier persona, sea de la clase, grado o con-*

dición que fuere, que tuviese la vileza de proferir la voz de rendición o capitulación". Una mesura tan forta i un to tan radical són l'evidència, en primer lloc, que hi havia gent que efectivament parlava d'aquella alternativa i, en segon lloc, Álvarez de Castro amb aquesta actitud irreductible connectava amb els més disposats a resistir, si bé també temia que en un moment donat de l'enfrontament es produís el defalliment. Per inspirar determinació portava "*en la copa de su sombrero el lema **Por Fernando VII vencer o morir** escrito con negros caracteres, en una roja cinta, colocada allí en figura diagonal.*" Aquest era l'home que començava a dirigir la defensa de Girona davant del setge imminent.

El gran setge de 1809

El 5 de maig Reille establia el gran assetjament que dirigia el general Verdier sota el comandament superior de Saint-Cyr. Durant aquell mes es va procedir a l'encerclament de la ciutat i al bloqueig total de Girona a fi d'evitar l'entrada de combois d'ajuda importants, però aquesta operació durà setmanes i mentrestant algunes ajudes menors van poder entrar.

Els assetjants van ocupar Santa Eugènia el 30 de maig i llavors van tallar la sèquia Monar, fet que causà un gran perjudici ja que aquesta movia el molins fariners i inundava els fossars de les fortificacions del Mercadal, però sobretot la manca del braçal comportava unes pèssimes conseqüències sanitàries ja que la sèquia ajudava a la salubritat

perquè aquell any “*el pobre caudal del Oñar era insuficiente para recoger y acarrear las inmundicias de las alcantarillas y cloacas de la población*”.

Aviat Girona quedà completament bloquejada per una força de 17.000 homes, defensada per uns 9.000 assetjats, compresos civils i militars, dones i clergues. La guarnició sortia sovint per dificultar la instal·lació de l'enemic. I constantment batien els canons contra l'adversari quan es posava a tir. Per no dir de les contínues i petites batalles ajudats pels guerrillers que eren a la zona.

Davant la perspectiva d'una lluita molt més dura que les passades, Girona va tractar d'organitzar les seves pròpies forces amb paisans voluntaris. Així, es creà primer la *Companyia de la reserva patricia* i tot seguit, en conseqüència de la resposta nombrosa dels voluntaris, es va decidir ampliar el cos i crear la *Croada Gironina* (el nom indica la causa transcendent), en la qual participaven totes les classes socials, formada per més de 944 homes distribuïts en vuit companyies per oficis, inclosos capellans, frares i gent de posició. El bisbe Ramírez de Arellano, va fer una pastotal el 9 de juny en la qual convidava els clergues a formar part d'aquell cos civicomilitar, i els assegurava que si ho feien els serviria de “*mèrit particular que sempre tindrà present*”. Dins del cos es va organitzar un grup de 60 homes anomenada *Companyia de la reserva* que funcionava a les ordres directes del general Álvarez, li feien d'escorta i l'acompanyaven als punts de més perill. Es creà també la *Companyia de Senyores de Santa Bàrbara*, dones de tota condició que feien treballs complementaris a la defensa.

El pla d'atac intrús consistia en apoderar-se primer del castell de Montjuïc, sense el qual la ciutat no podria resistir. Per anar castigant i espantar els gironins, el 19 de juny començaren els atacs i els bombardeigs a les torres avançades del castell. S'hagueren de cedir algunes posicions amb la incomprensió del governador que no volia rendicions de cap mena. Caigueren les torres decisives per a les comunicacions entre la ciutat i Montjuïc. Els assetjants enviaren un parlamentari per oferir la capitulació. Diuen els testimonis que un munt de gent s'aplegà davant la residència d'Álvarez per pressionar-lo i impedir la negociació o la rendició. Però no feia cap falta.

A partir del 8 de juliol l'atac a Montjuïc fou esfereïdor: 2.500 soldats preparats i entrenats es llançaren a la conquesta del castell. La lluita va ser d'una gran duresa i mortaldat. Però els defensors van rebutjar les escomeses una rere l'altra i les hostes de Verdier hagueren d'abandonar la temptativa amb una quantitat enorme de baixes. Es va repel·lir l'enemic i l'endemà es cantà un tedèum solemne a la catedral en acció de gràcies. Sempre l'element transcendent present.

Però cada vegada era més difícil aguantar Montjuïc. En un moment determinat, els qui comandaven el castell van concloure unànimement que resultava impossible defensar-lo militarment. Llavors Álvarez, obcecat i intractable, els digué que calia defensar Montjuïc “*a toda costa*”. Dos dies després, el 10 d'agost, completament destrossats, després d'enfrontaments duríssims amb molts morts i ferits, sense cap esperança va caler abandonar el castell. Álvarez va quedar molt tocat per aquella pèrdua i tot feia pensar en una

resistència quasi impossible si no arribaven ajudes i reforços de la Junta Superior de Catalunya. Però el dia 1 de setembre, el general Blake va aconseguir fer entrar a la ciutat un comboi de queviures i tropa dirigit per Garcia Conde, comboi que salvava la ciutat on ja no quedaven aliments i la reforçava militarment amb 2.800 homes.

Defensa heroica

El 19 de setembre, els francesos es llancen en un atac massiu. Feren cap a les bretxes, una vegada rere l'altra. Volien minvar com fos aquella resistència que no cedia. Bombardeigs, constant allau de francesos, lluita a la baioneta...; els defensors aguantaven les escomeses malgrat les nombroses pèrdues. Els assetjants van entrar a Girona pels Alemanys fins a la plaça del Lledoners i així i tot se'ls va fer recular. Girona va resistir. Aquella epopeia ha estat batejada com el "Gran Dia de Girona" i ve a ser el moment àlgid de la resistència i l'heroisme. Les baixes franceses tremendes: més de 600 morts diu el cronista sense parlar dels ferits. Girona, segons un altre cronista, hauria tingut uns 72 morts i una cinquantena de ferits.

Davant el desgast i per evitar més baixes, els francesos cregueren que calia extremar el bloqueig i els bombardeigs, i que Girona acabaria capitulant de fam, malalties i desesperació. Els gironins pensaven que serien ajudats de l'exterior. La Junta Superior de Catalunya ho intentà; el 26 de setembre el capità general Blake va preparar un comboi de més de mil muntures i algun bestiar per entrar-lo a Girona

però va ser un fracàs, només pogueren entrar 170 matxos amb galeta i farina. La Junta havia reaccionat massa tard. En realitat, la Junta feia temps que creia que Girona no resistiria tant.

L'agonia

Aleshores, a finals de setembre començava l'etapa més terrible de la resistència: la de l'agonia i el sacrifici inútil de Girona. El mes d'octubre arribà el nou cap de les tropes franceses, el mariscal Augereau, duc de Castiglione, encarregat de posar fi al setge. Només d'arribar va proposar la capitulació, refusada despectivament per Álvarez. Augereau intensificà el càstig amb bombardeigs constants i un bloqueig impenetrable. La ciutat entrà llavors en una situació d'ensorrament en tots els sentits. Però Álvarez, imbuït d'una obsessió per resistir o morir, sense considerar cap altra alternativa que hagués pogut evitar o alleugerir la mortaldat espantosa que s'anava produint, volia emular Palafox a Saragossa. El mes de setembre van morir 239 homes de la guarnició i passaven de 1.200 els malalts a l'hospital. La situació de Girona a partir d'octubre és desesperada, l'alimentació quasi acabada, i les epidèmies faran infinitament més morts que la batalla. I no hi havia senyal de cap possible ajuda.

Augereau, coneixedor de les penalitats que es vivien a Girona, intentà a finals d'octubre convèncer Álvarez de la inutilitat de l'esforç, i oferí una capitulació honorable per evitar aquella destrucció innecessària i cruel. Res a fer. Álva-

rez va refusar i en la seva línia d'irredemptisme irracional donà l'ordre de disparar contra tot defensor que abandonés la primera línia. Quan algú li preguntà com pensava posar fi a aquella situació, respongué que *“en el cementerio”* i quan la guarnició plantejà que no hi havia aliments, contestà *“que se mueran de hambre”*.

En aquella Girona agonitzant aparegueren les misèries i els miserables. Els bombardeigs descobriren aliments amagats maliciosament per alguns mentre la ciutat es moria de gana; dels voltants es colaven individus que demanaven preus exorbitants per a qualsevol aliment als famolencs. La guarnició creia que seria molt millor intentar una sortida del que quedava de tropa i intentar travessar les línies enemigues i incorporar-les a les forces de la Junta Superior. Álvarez s'hi negava. El dia 7 de novembre, Augereau tornà a oferir capitulació ja que no tenia sentit aquell sacrifici. De nou ni se'l respongué. Durant l'octubre van morir 793 homes de la guarnició; més del doble que el mes anterior. L'escassetat de queviures era catastròfica. Es menjava carn crua i podrida, i tota mena de cosa comestible, com ara rates. Apareixeran la disenteria i l'escorbut. La situació era tràgica i ningú no podia convèncer Álvarez. Tal com assenyalà el coronel Haro, Álvarez, *“debió haber salido con la guarnición, abandonando una plaza que era incapaz de defenderse, però se obstinó en continuar la defensa, acabó con el vecindario, se murió la tropa, a él mismo le costo la vida su tenacidad y se perdió la plaza [...] Pero no era dado a su carácter variar y así se perdió todo [...] menos la carrera de la gloria y el honor”*. Curiosa glòria i honor que va costar la mort de milers de gironins...

En algun moment, els caps militars es van rebel·lar després d'una conspiració. Per calmar-los, s'establí una gratificació econòmica (per seguir resistint demanaven diners, curios patriotisme aquest) i el general i la Junta es comprometeren a millorar la situació dels ferits i malalts dels hospitals. Però amb això no es calmaren del tot: una vintena d'oficials van saquejar les cases d'alguns prohoms gironins i en un sol dia desertaren tres tinent coronels, un capità, un tinent, tres sotstinentes, divuit sergents i una colla de soldats. Per què només ens havien parlat dels herois?

La situació era impossible. Tornaren els bombardeigs massius. Les cases queien i sepultaven els ciutadans. El mes de novembre van morir 1.385 membres de la guarnició. El dia 15 de novembre Álvarez rebé una nota del capità general on li anunciava que no podia ajudar Girona de cap manera. Era tard però encara era hora d'una capitulació honrosa, o de salvar la guarnició per la prossecució de la guerra. Doncs no. Álvarez es mostrava irreductible. I encara es mantingué aquella situació suïcida 25 dies més.

El 2 i 3 de desembre els francesos van atacar i van començar a avançar pels fortins de la ciutat. El dia 7 de desembre, Augereau va tornar a proposar la capitulació. No obtingué resposta. Però Álvarez, malalt i enfebrat, delirava i se l'hagué de substituir en el comandament pel brigadier Julián de Bolívar. Aquest, immediatament féu un reconeixement de la situació persuadit de la impossibilitat de resistir un segon més, i va enviar el brigadier Blas de Fourrás a parlamentar.

El dia 10 de desembre Girona queia a mans de l'invasor després de nou mesos d'assetjament i va signar la capitula-

ció. Havien lluitat en el setge més de 17.000 soldats i civils per a defensar-la i més de 30.000 soldats francesos, segons Belmas. La ciutat es trobava en bona part enrunada. La guarnició de 9.500 homes havia quedat reduïda a 4.400. La població visqué una tragèdia semblant; aquella Girona de 8.000 habitants quedà reduïda a la meitat.

S'havien d'haver evitat tants morts i tanta destrucció i misèria. Quan la rendició era només qüestió de temps, s'havia d'haver capitulat i salvar tot el que es podia salvar: un contingent important de soldats, moltes vides humanes i molts edificis i carrers que s'ensorraren els darrers mesos.

Uns 4.300 homes de la guarnició sortien presoners cap a França. Restaven a la ciutat 1.600 militars en els hospitals. Així, de les 5.500 persones que quedaven a Girona, escassament 4.000 eren la població gironina, entre els quals més de 500 ferits o malalts i la resta amb una situació de precarietat extrema. Una estadística dóna el nivell de la destrucció urbana: 242 cases totalment enderrocades, 48 cases parcialment, 104 cases deshabitades, segons Ramon Alberch. Abans d'acabar l'any, Augereau va detenir els frares dels convents i els deportà cap a França, en nombre de 119, als quals s'afegiren més tard els priors i procuradors quan aquests hagueren entregat a les noves autoritats els béns de cada comunitat.

A Álvarez de Castro se'l van emportar cap a França, també; quan era a Montpeller el van fer recular per portar-lo a Barcelona. Però a Figueres va morir. Entorn de la seva mort es va generar una falòrnia, que ha durat fins als nostres dies, segons la qual els francesos el van assassinar. Hi ha diverses versions: enverinat, torturat, d'impedir-lo dormir. La

veritat és que als francesos, que tenien ordres directes de l'emperador de portar Álvarez a Barcelona, se'ls va morir i no van poder acomplir-les. Al contrari, els francesos volien que arribés viu a Barcelona.

Llavors començava la dominació napoleònica a Girona, primer sota el Govern Particular de Catalunya i després amb l'annexió de Catalunya a França a partir de 1812, que durà fins al 1814, durant la qual els francesos donaren proves, malgrat l'ocupació militar, de restaurar i modernitzar la vida gironina. Volien convertir Girona en una ciutat com qual-sevol altra de les de l'imperi.

Les llegendes i les manipulacions

Aquesta tragèdia, que tan breument hem ressenyat, ha estat objecte d'una distorsió històrica fenomenal. Per raons polítiques i ideològiques, sobretot; per servir al nacionalisme espanyol, que veié en la Guerra del Francès el primer acte d'espanyolisme unitarista i va atribuir a la resistència gironina l'exemple més clar de patriotisme. Però també, des d'un localisme errat en nom del qual se'ns ha parlat molt més dels heroïsmes i de la glòria que dels errors, els morts i la tragèdia real. Així, les moltes tergiversacions que ha tingut aquella història en aquesta commemoració del bicentenari (que no celebració) s'han de posar en qüestió i retornar als fets la seva versemblança històrica.

No discutim el sofriment, les penalitats, el coratge ni la generositat dels gironins en la lluita. És evident el seu patiment i la seva entrega i en tot cas valorem críticament

algunes de les raons que la motivaven. Però discutim sobretot les mentides històriques i els ditirambes buits i manipuladors que s'han projectat durant quasi dues centúries sobre l'esdeveniment.

S'ha menystingut, per exemple, un fet primordial: els gironins es van rebel·lar també contra les autoritats espanyoles. I al general Mendoza li tenim posat un carrer. S'han amagat, sota el mantell del patriotisme espanyol, les traïcions i desercions que es van cometre, entre d'altres, pels militars. Tots eren herois i proud. S'ha tingut poc en compte el paper del clergat regular el qual no es mogué sempre per impulsos espirituals. No s'ha distingit entre la resistència raonable i l'irredemptisme inhumà i suïcida dels darrers mesos. S'ha donat per encomiable la resistència en nom de Ferran VII i a favor de l'absolutisme.

No hi hagué tres setges, sinó dos. La ciutat no resistí, es va rendir, i en canvi se l'anomenà "siempre invicta" i s'ha prodigat el títol d'immortal, el que sembla un sarcasme a la llum de l'horrorosa quantitat de morts que costà aquesta distinció. S'ha donat per bona i fins i tot lloable l'actuació militar d'Álvarez, en gran part més que discutible. S'ha enganyat (i encara dura) sobre la seva mort, com hem vist. S'ha fet d'Álvarez un heroi, el màxim heroi, però va ser el cabdill irracional responsable de les destruccions i la mortaldat inútil dels darrers dos mesos. I li tenim posat un carrer com a homenatge. Ens van descriure una Girona unànime i no era així, hi havia discrepàncies i desacords. Ens van dibuixar uns francesos inclements però no van parar de demanar la capitulació. Se'ns va ocultar la presència d'aprofitats i miserables. Tots eren herois.

L'historiador d'avui s'ha de preguntar també de què va servir el sacrifici de Girona que no va frenar les victòries napoleòniques de 1810 i 1811. I ni Ferran VII ni l'estat espanyol li van agrair res més enllà dels títols cridaners. Al cap de vuitanta anys encara s'esperaven ajudes per redreçar la ciutat. L'historiador s'ho ha de preguntar i fer amb la trista resposta el judici corresponent. Hem de constatar també que els gironins van recolzar fortament l'absolutisme i el "desitjat" que no és precisament una distinció de gaire prestigi. I hem d'observar igualment la presència d'un fanatisme religiós, amb els seus miracles, tampoc exemple de progrés històric. I l'historiador d'avui té tot el dret de discrepar obertament sobre el concepte de l'honor i la glòria militar que costà milers de vides humanes.

Heus ací el que pot aportar la commemoració del centenari, més estudis, més recerca, noves interpretacions, desmitificacions i aclariments a les tergiversacions. L'historiador no pot continuar donant per bones dades i interpretacions que són falses. La qüestió és clara: hem de reconèixer tot el que tingué d'heroica i generosa la resistència a l'invasor però sense ocultar res. Els gironins en el seu conjunt van lluitar i sofrir i molts d'ells van morir, en aquella tragèdia, el que mereix tot el nostre respecte. Però hem de saber assenyalar també les contradiccions, els errors (i els seus responsables) i les actuacions forassenyades que van suposar la destrucció i mortaldat més gran que ha viscut Girona en la seva història.

La història dels setges napoleònics és la història d'una tragèdia, probablement la més terrible per a la ciutat. Un invasor destructor, una resistència irredempta amb tots els

encerts i errors imaginables, i una immolació inútil. Per això, els setges de Girona s'han de **commemorar**, certament, però no tenim motius per a **celebrar-los**. No van ser una victòria, van ser una derrota. En el sentit més ample de la paraula. En tot cas, hem de guardar la memòria històrica d'aquella gran martellada i extreure'n totes les lliçons possibles. Al capdavant va ser un episodi colpidor que va condicionar l'entrada de Girona a la història contemporània. Que la commemoració del bicentenari ens ajudi a comprendre millor aquella calamitat.